

NADA GROŠELJ¹

Antični pogled na olimpijske igre

Izvleček: Olimpijske in druge igre grškega tipa so v antiki vse do prevlade krščanstva uživale splošno priljubljenost. Kritično jih je pretresal le ozek krog intelektualcev, a tudi njihova mnenja so bila deljena. Zagovor iger in atletike je temeljil predvsem na misli, da so koristne kot priprava na vojaški spopad. Kritika pa je že od vsega začetka izpostavljala zlasti dva pomisleka. Prvi je, da dobri športniki v resnici niso samodejno tudi dobri vojaki ali da se to dvojje celo izključuje, drugi pa, da preveličevanje športnikov temelji na napačni oceni, kaj je v človeku resnično človeškega. Članek kronološko prikazuje pozitivna in negativna mnenja od najstarejših grških zapisov do obdobja rimskega cesarstva.

Gljučne besede: šport, antika, olimpijske igre, antična filozofija, antična književnost

UDK 796.032.2:94(3)

The Ancients and Their Views on the Olympic Games

Abstract: Olympic and other Greek-type games enjoyed popularity in antiquity until Christianity rose to power. They were critically scrutinised only by a handful of intellectuals, and even these disagreed on their merit. The advocates of games and athletics argued that they were useful as military training. Critics, on the other hand, stressed two objections from the first: good athletes did not automatically make good soldiers (the two occupations were sometimes even seen as mutually exclusive), and to exalt athletes was to misjudge the true essence of man. The paper gives a chronological survey of the favourable and unfavourable schools of thought, from the earliest Greek texts to the period of the Roman Empire.

Key words: sports, antiquity, the Olympic Games, ancient philosophy, ancient literature

¹Dr. Nada Grošelj je samostojna prevajalka. E-naslov: nada-marija.groselj@guest.arnes.si.

UVOD

Najznamenitejše športne igre v antiki so potekale v Olimpiji, glavnem Zevsovem svetišču v Grčiji blizu zahodne obale Peloponeza. Olimpija je večino svoje znane zgodovine pripadala severozahodni peloponeški pokrajini Elidi, ki je igre organizirala in nadzorovala. Skupaj s pitijskimi igrami v Delfih, istmijskimi na kopenski ožini Istmos pri Korintu in nemejskimi v Nemeji na severovzhodu Peloponeza so tvorile cikel velikih vsegrških "svetih" iger (gr. *agônes hieroi*); olimpijske in pitijske so organizirali vsaka štiri leta, istmijske in nemejske pa na dve leti. Za svete igre je bilo značilno, da so potekale v čast bogovom – olimpijske so bile najpomembnejši del praznika v čast Zevsu – in da je bil nagrada zgolj venec (*stêphanos*), zato so se imenovali tudi *agônes stephanephôroi* ali *stephanítai*. Igre za denarne in druge nagrade (*théma*), *thémides* ali *agônes thematítai*, so bile številnejše, vendar lokalne in manj ugledne. Toda glede nagrad je treba upoštevati, da so bili zmagovalci na svetih igrah deležni bogatih darov od svojih domačih mest: po Plutarhu naj bi že atenski državnik Solon določil, naj prejme zmagovalec na istmijskih igrah 100 drahem (to je ustrezalo vrednosti 100 mernikov žita ali ovac), zmagovalec na olimpijskih pa 500.² Za začetek olimpijskih iger velja leto 776 pr. Kr., verjetno pa so obstajale že prej in so jih takrat le reorganizirali. Preostale tri ciklične svete igre so bile vpeljane ali reorganizirane v prvi četrtini 6. stoletja pr. Kr. Z leti so dodajali nove igre – zvečine lokalne, a občasno tudi "svete" –, tako da jih je bilo leta 500 pr. Kr. okoli 50, konec 1. stoletja po Kr. pa že več kot 300.³

Sprva je bilo edino tekmovanje na olimpijskih igrah tek na dolžino stadija, ki je v Olimpiji meril 192,27 m. Do leta 520 pr. Kr. pa se je že izoblikoval poznejši železni repertoar panog: pridružili so se še tek na dolžino dveh stadijev, tek na dolge proge (najbrž 24 stadijev), peteroboj, rokoborba, boks, dirke z vozovi, konjske dirke, pankratij (kombinacija rokoborbe, boksa in brcanja) in tek v bojni opremi. Peteroboj so sestavljali met diska, skok v daljavo in met kopja ter rokoborba in tek (domnevno na dolžino stadija), ki sta bila tudi samostojni panogi. Pozneje so uvajali še druge panoge in jih spet opuščali, v posebnem razredu pa so tekmovali tudi "dečki" od 12. do 17. leta. Posebnost olimpijskih iger je bila, da v nasprotju z drugimi nikoli niso sprejele v program glasbenih, plesnih, dramskih ali govorniških tekmovanj.

² *Solon* 23.

³ Finley, Pleket, 1976, 121.

Od leta 472 pr. Kr.⁴ so igre trajale pet dni. Tekmovati so smeli samo svobodni grški državljani, čeprav se je narodnostna omejitev v helenističnem in rimskem obdobju razrahljala. Iz seznamov zmagovalcev, delno ohranjenih do leta 217 po Kr., je razvidno, da so ti v obdobju samostojnih grških mestnih držav sprva prihajali predvsem iz bližine Olimpije in s širšega Peloponeza, kasneje pa iz celotne matične Grčije in grških kolonij. Konec 4. stoletja pr. Kr. je Aleksander Veliki združil Makedonijo, grške države, Malo in Prednjo Azijo z Egiptom in perzijsko kraljestvo ter prodrl celo v Indijo. V priključene vzhodne pokrajine se je razširila grška kultura in v helenističnem obdobju (od Aleksandrove smrti leta 323 do Avgustove zmage pri Akciju leta 31 pr. Kr., po kateri se je rimska država preoblikovala v cesarstvo) so začeli prevladovati zmagovalci z Bližnjega vzhoda – iz obalne Anatolije, Fenicije, Sirije, Egipta. Po rimski zmagi v matični Grčiji leta 146 pr. Kr. in utrditvi moči na heleniziranem Bližnjem vzhodu po letu 31 se je ta težnja še okrepila. Igre so potekale redno vsaj do leta 261 po Kr., konec 4. stoletja po Kr. pa je krščanski cesar Teodozij I. (vladal 379–395) prepovedal vse oblike poganških kultov, med katere so sodile tudi svete igre, in tako so zamrle.

V antiki olimpijske in druge igre grškega tipa niso razvnmale večjih razprav. V širši javnosti so bile priljubljene in zatonile so šele s prevlado krščanstva, ki jim je nasprotovalo zaradi prastarih povezav s poganskimi bogovi in kultu. Kritiziral in pretresal jih je le ozek krog intelektualcev, a tudi njihova mnenja so bila deljena, osamljene kritike pa niso vplivale ne na javno mnenje ne na miselnost organizatorjev ali tekmovalcev.⁵ Zagovori iger in atletike so temeljili predvsem na misli, da so koristne kot priprava na vojaški spopad. Kritike pa sta že od vsega začetka zaznamovali zlasti dve misli. Prva je, da dobri športniki v resnici niso samo dejno tudi dobri vojaki ali da se to dvoje celo izključuje. Navdušenje nad zmagovalci odvrta pozornost od dejanskih problemov družbe, kot je potreba po izšolanih vojaki. Druga misel pa je, da preveličevanje športnikov temelji na napačni oceni, kaj je v človeku resnično človeškega.⁶ V nadaljevanju bomo kronološko sledili pozitivni in negativni struji od najstarejših grških zapisov do obdobja rimskega cesarstva.

⁴ Pavzanius, *Vodič po Grčiji* (*Periégesis tês Helládos*) 5,9,3. Pavzánias je bil grški popotnik in geograf iz 2. stoletja po Kr. Iz njegovega *Vodiča po Grčiji* poznamo veliko podatkov in zgodbo o igrah in športnikih.

⁵ Finley, Pleket, 1976, 178.

⁶ Finley, Pleket, 1976, 180.

1. "DOBRI ŠPORTNIKI SO TUDI DOBRI VOJAKI"

Odzivi na športne igre z njihovimi posebnimi panogami in na urjenje v teh panogah so bili pogosto povezani z vprašanjem, ki se je zastavljalo skozi vso antiko: ali tovrstno atletsko udejstvovanje povečuje in ohranja vojaško sposobnost državljanov? V obdobju grške suverenosti pred osvojitvami Aleksandra Velikega in kasneje Rima je imelo vsako grško mesto svojo lastno vojsko, zato je bila telesna pripravljenost državljanov velikega pomena. In po mnenju mnogih so bile idealna priprava mladeničev na oborožen spopad prav panoge, ki so bile zastopane tudi na olimpijskih in drugih igrah – rokoborba, boks, tek, met kopja, pankratij in ostalo. Zato so veljali za vojaško pomembne tudi mestni gimnaziji, javne izobraževalne ustanove s prostori in objekti za urjenje v teh spretnostih; njihove začetke lahko datiramo v začetek 6. stoletja pr. Kr.⁷ Še **Flavij Filóstrat** iz 2.–3. stoletja po Kr., najpomembnejši izmed treh ali štirih piscev tega imena, zatrjuje v 43. razdelku spisa *O atletiki* (*Gymnastikós* ali *Peri gymnastikês*), da so bili atleti nekdanji tudi odlični vojaki. Sklicujoč se na izročilo išče v vojskovanju izvor večine olimpijskih panog, denimo meta kopja (3), teka na dolge proge (4), teka v bojni opremi (7), boksa (9) in rokoborbe ter pankratija (11). S temi predstavami se ujema tudi njegova trditev, da so stari Špartanci videli v igrah pripravo na vojno in so zato od vaditeljev pričakovali obvladanje vojaških ved (19).

Argumente v prid urjenju in tekmar v teh panogah, kakršni so vzniknili že v stari Grčiji, je podrobno razdelal grški pisec iz obdobja rimskega cesarstva, **Lukijan** iz sirskega mesta Samózata (2. stoletje po Kr.). Lukijan, sam navdušenec za igre (olimpijskim je prisostvoval vsaj štirikrat),⁸ je med drugim napisal dialog *Anaharzis* (*Anácharsis*). Anahárzis je bil po Herodotu skitski knez iz 6. stoletja pr. Kr., ki je veliko potoval in si pridobil sloves zaradi modrosti.⁹ Pozneje so ga večkrat prištevali med sedem modrih in med kiniškimi filozofi je postal prototip "plemenitega divjaka", tako da so skozi njegova usta radi izražali svoje lastne nauke in kritične misli. V Lukijanovem dialogu si ogleduje Atene kot gost Solona, pomembnega državnika in pesnika, ki so ga prav tako prištevali med sedem modrih. Anaharzis se čudi agresivnim vajam v atenskem gimnaziju (Liceju) in športnim igram, kakršne so olimpijske; zdijo se mu sprte z zdravim razumom. Solon mu

⁷ Finley, Pleket, 1976, 141–144.

⁸ Finley, Pleket, 1976, 197.

⁹ Herodot, *Zgodbe* (*Historíai*) 4,46 in 4,76–4,77.

pokroviteljsko pojasnjuje njihov višji pomen, ki je zlasti v koristnosti telesnih vaj za razvijanje poguma, moči, vzdržljivosti in bojnih veščin, medtem ko tekmovanja tako v nastopajočih kot v gledalcih netijo željo po zmagi. Anaharzis njegovim argumentom ugovarja, češ da se v vojni spopadamo z orožjem, ne z rokami. Prav tako ne razume, kako morejo gledalci iger pustiti vnemar svoje posle in izgubljati čas z opazovanjem preteпов, in še marsičesa.

Ni jasno, ali Lukijan povsem pritruje Solonovim besedam ali ne. Res je, da se Solonovi argumenti ujemajo z mnenji v mnogih ohranjenih grških virih (zvečine izvirajo iz Aten), tudi z načeli Platona in Aristotela, po katerih je cilj športnih tekmovanj dobra bojna pripravljenost.¹⁰ Po drugi strani pa se dialog konča neodločeno in znano je, da so poznejši pisci skozi Anaharzisova usta radi izrekli lastne kritike. Možna razlaga je, da podaja Solonova retorika enostransko, idealizirano "pindarsko ideologijo grške atletike",¹¹ ki jo predstavljamo spodaj. Vsekakor pa Lukijan v nadrobno razdelani obliki ponavlja misli, ki so bile prisotne že od začetka športnih iger in gimnazijev.

Posebno mesto v odnosu do športnih iger in zmagovalcev imajo epinikiji ali slavilne ode, ki so dosegli svoj vrh v delih zbornskega lirika **Pindarja** iz 6.–5. stoletja pr. Kr. V 14 odah v čast zmagovalcem na svetih igrah slavi zmage v Olimpiji, v 12 zmage v Delfih, v 11 zmage v Nemeji in v 8 zmage na Istmu. Njegovi slavljenci so izvirali iz aristokratskih, premožnih družin, ki so si lahko privoščile najeti pesnika za opevanje zmagovitega športnika. V skladu s tem slavi pesnik tudi zmagovalčevo družino in mesto, pogosto z vpletanjem mitologije; poleg te in njegovih prejšnjih zmag ter napora, potrebnega zanje, hvali njegove aristokratske lastnosti, kot je modrost.¹² To najdemo na primer v 5. in 11. olimpijski odi ali v 6. pitijski. Slednja opeva zmago četverovprege, ki sta jo leta 494 pr. Kr. poslala na pitijske tekme Ksenokrát, vladar Akraganta na Siciliji, in njegov brat Teron; med moštvom zmagovite četverovprege je bil tudi Ksenokratov sin Trazibúl: "A med današnjim rodом je Trazibul, / ki vse uravnava po očetovi meri, / hodi po stričevih stopinjah in ohranja / bleščečo krepost. S pametjo upravlja bogastvo, / ne trga pregrešno in ošabno cvetov mladosti, / temveč le cvet modrosti v gaju Muz."¹³

¹⁰ Spivey, 2005, 18.

¹¹ Finley, Pleket, 1976, 197.

¹² Finley, Pleket, 1976, 183–184.

¹³ Prev. Gantar, 1980, 37.

Pindar s svojo podobo zmagovalca evocira homerske junake, "vladarje ljudstev", ki so se odlikovali tako v bojnih kot v atletskih sposobnostih: Odisej na fajaških tekmah denimo vrže težji disk kot drugi, a kljub temu zlahka vse prekosi.¹⁴ Obenem večkrat omenja telesno lepoto zmagovalcev, na primer v 8. olimpijski odi. Za Grke sta bili zunanja lepota in duhovna plemenitost notranje povezani (*kalokagathía*), odločilno merilo moške telesne lepote pa je bil vtis atletske odličnosti – vzdržljivosti in moči.¹⁵

Argumente v prid športnemu udejstvovanju, ki so se navezovali na bojno sposobnost in uspehe, so navajali tudi po obdobju Aleksandra Velikega in nastanku helenističnih monarhij. To ni bilo v skladu z dejanskim položajem, saj je poklicna vojska (prvi so jo uvedli Makedonci v 4. stoletju pr. Kr.)¹⁶ gimnazije bolj ali manj oropala njihove vojaške vloge in atletski trening je postajal sam sebi namen, kar je v neki meri tako ali tako vedno bil.¹⁷ Vendar naletimo na iste argumente še celo po letu 146 pr. Kr., ko je Grčija prešla pod rimsko oblast in so mesta dokončno izgubila možnost, da bi sama vodila in vojevala vojne. Med deli grškega filozofa in govornika **Diona Hrizóstoma** (1.–2. stoletje po Kr.) je na primer ohranjen hvalnica boksarju Melankómu (28. govor), ki je po nekaterih interpretacijah nagrobni govor za zgodovinsko osebo. Ob domnevnem času tega govora (leto 74 po Kr.) sta rimsko cesarstvo in "rimski mir" vladala že sto let; rimsko vojsko so sestavljali poklicni vojaki, v glavnem rekrutirani iz negrških provinc; časi, ko je grški meščan lastnoročno branil svoje mesto, so že davno minili. Toda Dion še vedno hvali vrline atletov in vrednost športne kariere tako, da jih primerja z vojaškimi:¹⁸ veliki pomen športnikove vzdržljivosti primerja z isto potrebo pri vojaku in v mladosti umrlega Melankoma vzporeja s homerskimi vojščaki, ki so padli pred Trojo.

Homersko obarvane pindarske "ideologije", po kateri je bila pravica do vodilnega položaja povezana tako s prirojenimi telesnimi zmožnostmi in odlikami kot z modrostjo, so se oklepale imenitne grške družine še v dobi rimskega cesarstva, saj so bile kljub zatonu svoje politične moči še vedno ponosne na plemenito poreklo. Zaradi politične nesamostojnosti mest uspehi aristokratskih posamezni-

¹⁴ Homer, *Odiseja* 8, 186–193.

¹⁵ Aristotel, *Retorika* 1361b; Spivey, 2005, 69.

¹⁶ Spivey, 2005, 56.

¹⁷ Finley, Pleket, 1976, 144.

¹⁸ Finley, Pleket, 1976, 177–178.

kov seveda niso več mogli imeti tako daljnosežnih posledic kot denimo v 5. stoletju pr. Kr., ko je Atenec Alkibiád "izsilil" vojaški pohod na Sicilijo tudi s sklicevanjem na svoje prvo, drugo in četrto mesto na olimpijski tekmi z vozovi. Vendar so bili športni uspehi še vedno lahko koristni pri politični karieri.¹⁹ Včasih je kako mesto uporabilo športnega zmagovalca kot poslanca, da bi njegova navzočnost ugodno vplivala na uspeh poslanstva: tak primer poznamo iz leta 448 pr. Kr., a tudi še iz konca 2. stoletja po Kr.²⁰ Res je, da je bilo za športnike iz nižjih slojev tudi v poznejših časih, ko jih je bilo vse več, kljub slavi težko doseči političen vpliv, ker niso imeli potrebne izobrazbe in zvez. Pač pa so si vsaj po času Aleksandra Velikega lahko pridobili kakšen manj pomemben položaj s pomočjo bogastva. Nasprotno so se izobraženi ljudje iz višjih slojev, tudi če so se nekaj časa ukvarjali skoraj izključno s športom, pozneje lahko uspešno posvetili politiki in pri tem uporabljali tudi svoj športni ugled.²¹

2. "ŠPORTNIKI NISO NUJNO TUDI DOBRI VOJAKI"

Glede vojaške uporabnosti atletskega treninga je že v 7. stoletju pr. Kr. izrazil pomisleke pisec bojnih elegij **Tirtáj**. V eni ohranjenih pesmi izrecno omenja tek in rokoborbo, torej panogi, ki so ju takrat gojili na igrah v Olimpiji (preostale tri ciklične igre so bile ustanovljene ali reorganizirane pozneje). Njegov sklep je, da to še ne naredi dobrega vojaka:

Nè bi ga v misel vzel, moža, še manj upošteval,
 najsi bi urnih bil nog, naj rokoborcev prvak,
 naj velikost imel in moč bi samih Kiklopov,
 burji naj traški bi mož v jadrnem teku bil kos, [...]
 tudi če slavo užival bi vso, a ne bíl bi bojevnik:
 ni namreč môči, da mož dober v vojni bi bil,
 če ne prenese pogleda na bojov krvavo morijo
 ter ni spopasti želján z besom sovražnih se sil.²²

Tudi v poznejših obdobjih je vladalo nesoglasje o vojaški uporabnosti specializiranega, forsiranega treninga: učenci in vaditelji v gimnazijah so ga zagovarja-

¹⁹ Finley, Pleket, 1976, 184.

²⁰ Finley, Pleket, 1976, 164.

²¹ Finley, Pleket, 1976, 166–167.

²² Prev. Sovrè, 1964, 66–67.

li, medtem ko so se teoretiki večkrat zavzemali za bolj vsestransko telesno vzgojo ali za premočrtne vojaške vaje. Špartanci so trdili, da so čezmerno specializirani atleti slabi vojaki.²³ Platon (5.–4. stoletje pr. Kr.) je v svojem poznem delu *Zakoni* (*Nómoi*) natanko opredelil, kakšne telovadne vaje bi bilo treba organizirati v idealni državi, mednje pa je uvrščal tudi “vse telesne napore, ki so usmerjeni v vojno” (813d).²⁴ Tako nekatere uvedbe, na primer spodnašanje na tla v rokoborbi in boksarske jermene oz. rokavice v boks, odklanja, ker “ni koristno v vojnem soočenju”, pač pa odobrava rokoborbo v pokončni drži, ker dobrodejno vpliva na moč in zdravje (796a). O rokoborbi sploh meni, da je “med vsemi gibanji resnično najbolj podobna bojevanju in da se je treba v njej uriti zaradi bojevanja, ne pa se tega učiti zaradi nje” (814d). Poleg vsakodnevnih kratkih vaj brez orožja, v kate- re bo zakonodajalec “usmeril zbarske plesse ter hkrati vso telovadbo”, priporoča mesečne večje in manjše vaje, “tako da se bodo po vsej deželi prirejale tekme in bodo (prebivalci polisa) tekmovali v osvajanju krajev in postavljanju zased ter bodo posnemali celotno veščino vojskovanja[.] Resnično naj se boksajo s ‘krogla- mi’²⁵ in tekmujejo v metanju kopij, kar najbolj podobnih resničnim [...]” (830d–e).

Izmed telovadnih tekmovalj je “treba prirejati tista, ki so usmerjena v vojno [...], tista pa, ki niso takšna, je treba opustiti” (832e). Ljudje naj se merijo v gibč- nosti rok in nog, ki je najpomembnejša za vojno, in to vselej v orožju. Tekmoval- ne panoge naj bodo tek na različno dolge proge z orožjem, namesto rokoborbe in drugih “težkih” disciplin pa oborožen boj. Tekmovanje v pankratiju je treba na- domestiti s celotno veščino boja z lahkim orožjem (z loki, s ščiti, kopji, v meta- nju kamenja z golo roko in fračo). Če država redi in uporablja konje, naj poteka- jo tudi tekmovalja z njimi (832e–834d). Na več mestih (795e, 796b–c, 814e–815a) poudarja pomen bojnega plesa, v katerem plesalci posnemajo izmi- kanje udarcem in izstrelkom, po drugi strani pa streljanje z lokom, metanje ko- pij in razne udarce. Skratka, Platonova telesna vzgoja je namenjena razvijanju bojnih sposobnosti vsaj toliko kot optimalnemu telesnemu razvoju in zdravju.

²³ Finley, Pleket, 1976, 123.

²⁴ Prev. Kocijančič, 2004/2005: 1, 1489. Vsi navedki iz Platona so vzeti iz tega prevoda.

²⁵ Db.: “naj se borijo s krogla- mi” (*sphairomacheîn*). Mesto ni jasno: morda gre za železno kroglo, ki bi jo boksarji nosili za hujši udarec namesto običajnih jermenov, vendar prekri- to s podloženim ovojem (*epísphaira*). Kocijančič navaja še dvoje možnosti: da gre za ne- varen bronast obroč na roki ali za igro z večjo ali manjšo žogo, podobno hokeju ali polu (2004/2005: 2, 563–564).

Pomen dobre telesne pripravljenosti za grškega meščana je imel pred očmi tudi Platonov učenec **Aristotel**, ki je za najboljšo kondicijo in splošno zdravje priporočal zmerno, enakomerno in vsestransko telovadbo, ne nasilne in specializirane, s kakršno se ukvarjajo atleti.²⁶ V skladu s tem je menil, da ima najlepšo postavo atlet, ki se ukvarja s peterobojem. Ta je namreč dober tako v teku kot v borilnih veščinah²⁷ – se pravi, da ima skladno razvite vse mišice. Po podreditvi Grčije rimski državi v 2. stoletju pr. Kr. pa svobodne grške vojske seveda ni bilo več. Z vprašanjem pretiravanja, ki ga je načel Aristotel, se je ukvarjalo le še nekaj filozofov in zdravnikov. Tak primer je bil še znameniti Grk **Galén** v 2. stoletju po Kr., ki je v mladih letih zdravil gladiatorje v Pergamonu. Specializirane vaje poklicnega športnika, celo tek, je v celoti zavračal kot enostranske in potencialno nevarne. Namesto tega je priporočal vsestransko zmerno gimnastiko. Po njegovem mnenju bi bila za skladno in ne-nevarno razgibavanje vseh telesnih delov idealna igra, pri kateri ena oseba stoji med dvema vrstama igralcev in poskuša ujeti žogico, ki si jo ti podajajo.²⁸

Izpričano je, da so imeli urjenje ali tekmovanje v atletskih panogah za nekoristno ali celo škodljivo tudi nekateri vojaški poveljniki. Veliki tebanski vojskovodja **Epaminóndas** iz 4. stoletja pr. Kr. je poudarjal, da je spretnost pomembnejša od moči, zato je pri vojaškem urjenju omejil šport na tek in rokoborbo ter se osredotočil na vaje z orožjem. **Filip II. Makedonski** je sicer sam sodeloval na olimpijskih igrah, da bi Grkom dokazal svojo enakovrednost (leta 356 pr. Kr. je zmagal v Olimpiji na konjski dirki, pozneje pa še dvakrat v tekmi z vozovi), vendar je igre odklanjal kot teatralno zabavo.²⁹ Na očitno neujemanje med športnimi in vojaškimi dosežki pa je opozoril njegov sin, **Aleksander Veliki**. Leta 494 pr. Kr. je Milet, eno vodilnih grških mest na maloazijski obali, zavzela in požgala perzijska vojska. Ko je Aleksander 160 let pozneje na pohodu nad Perzije prišel v mesto kot "osvoboditelj", je ob pogledu na številne kipe miletskih zmagovalcev na olimpijskih in pitijskih igrah vzkliknil: "Kje pa so bili možje s takimi telesi, ko so barbari oblegali vaše mesto?"³⁰ Vojskovodja Ahajske zveze **Filopójmen** (3.–2. stoletje pr. Kr.) se že v mladosti ni hotel posvečati atletiki, ker sta bila telesni ustroj in življenjski način atleta in vojaka po besedah njegovih prijateljev in vodnikov nezdružljiva. Prvi naj

²⁶ Finley, Pleket, 1976, 185.

²⁷ Retorika 1361b.

²⁸ O vaji z žogico (*De parvae pilae exercitio*).

²⁹ Finley, Pleket, 1976, 185.

³⁰ Plutarh, *Moralia* 180.

bi namreč potreboval veliko spanja in hrane ter stalen urnik aktivnosti in počitka, medtem ko se mora vojak navaditi nerednega življenja in pomanjkanja. Zato je pozneje tudi v svojih taborih prepovedal vsakršno obliko športnega treninga.³¹

Misel, da dobri atleti niso nujno dobri vojaki, s posebnim užitkom podajajo **rimski viri** – običajno začinjeno z rimskim prezirom do domnevne grške pomehkuženosti. Omalovaževanje atletike kot priprave za vojno je postalo kar kliše rimskih govornikov in piscev.³² V epu **Marka Aneja Lukána** *Bitka pri Farzalu* (*Pharsalia*) iz 1. stoletja po Kr., ki obravnava državljansko vojno med Cezarjem in Pompejem, Cezar v nagovoru vojakom zaničljivo opiše Pompejevo vojsko, češ: “tu bodo mladeniči, nabrani iz grških gimnazijev, medli učenci telovadbe, komaj zmožni nositi orožje” (7,270–272). Podobne nazore o razkolu med atletskim treningom in pravo vojaščino opisuje rimski zgodovinar **Publij Kornelij Tácit** iz 1.–2. stoletja po Kr. V *Analih* (*Annales*) poroča, kako so se nekateri Rimljani ob uvedbi iger grškega tipa pod cesarjem Neronom (vladal 54–68 po Kr.) pritoževali, češ da “zastrupljajo” rimsko ljudstvo:

Ko sta bila Nero – četrtič – in Kornelius Kusus konzula, so v Rimu uvedli petletne igre po zgledu grških tekmovanj; o tem se je različno govorilo kakor skoraj o vsem, kar je novega. [...] Igre bi morale ostati po starih običajih, dajali naj bi jih pretorji in bi meščani ne bili prisiljeni sodelovati. Tako pa se polagoma pozabljajo navade naših pradedov in jih uničuje od zunaj [tj. iz Grčije] privlečena razuzdanost, da bi ljudje v Mestu [Rimu] gledali vse, kar se dá zapeljati in kar zapeljuje; in da bi se mladina izpridila s tem, ko bi posnemala tuje navade in vzljubila [gimnazije], [družbeno nedejavnost] in nenravno ljubimkanje;³³ in vse to na pobudo cesarja in senata, ki sta ne le dovoljevala razuzdano življenje, ampak rimske plemiče celo silila, da so se igrali govornike in pesnike ter se na odprtem odru osramočali. Manjka samo, da bi se slekli, vzeli v roke jermene z všitimi svinčenimi vozli³⁴ in [se pripravljali na takšne bitke] namesto na orožje in vojaško službo. (14,20)³⁵

³¹ Plutarh, *Filopojmen* 3.

³² Spivey, 2005, 27, 255.

³³ Znano je bilo, da se v gimnazijih spletajo tudi homoerotična razmerja.

³⁴ Latinsko *caestus*; gre za antično različico boksarskih rokavic. Boksarji so si povili zapestja in dlani (do prstov) z dolgimi jermeni, vanje pa so bile v rimskih časih všite železne ali svinčene kroglice, da so lahko močnejše udarjali.

³⁵ Prev. Bradač, 1968, 376–377, s popravki N. G.

Poleg tradicionalnega pritoževanja konservativnih rimskih krogov nad kvarnim vplivom pomehkuženega vzhoda se v odlomku razkriva pogled na igre, povsem nasproten tistemu, ki ga izraža na primer Lukijanov Solon. Športne panoge, kakršne so se gojile v gimnazijah in na igrah, naj ne bi imele sploh nikakršnega javnega pomena (Tacit govori o “družbeni nedejavnosti”, *otium*). Še več: ne samo, da ni niti besede o oblikovanju dobrih vojakov, marveč naj bi ljudi dejansko odvrčale od “orožja” in “vojaške službe”.

Iz sklepnih stavkov navedenega odlomka se izlušči še en, pomembnejši razlog za rimsko zavračanje grških iger: popolnoma drugačen pogled na namen in status takšnih tekmovanj. V Grčiji so bile nekatere igre (kot na primer olimpijske) del bogoslužja; njihovi tekmovalci so pogosto in sprva celo zvečine izvirali iz višjih slojev; izvirno so smeli tekmovati le zakoniti sinovi svobodnih grških staršev, nekaznovani in registrirani v seznamu meščanov svojega mesta.³⁶ Torej so bile izbran dogodek, namenjen v prvi vrsti tekmovalcem samim. Nasprotno pa je bilo za rimske državljane javno nastopanje sramotno; kljub religioznim izvorom so se igre že do konca republike razvile predvsem v zabavo za gledalce. Zato so bile Rimljanom atletske panoge, ki so zasedale precejšen del grškega programa, drugotnega pomena. Strastno so podpirali spektakularne in borilne panoge: konjske dirke in predvsem gladiatorske boje, ki so po krvoločnosti daleč prekašali vse, kar so mogle nuditi igre grškega tipa.³⁷ Odpor rimskih konservativcev do grških iger je torej izviral že iz drugačnosti koncepta.

To neodobranje sicer ni veljalo za širše množice: ljudje so igre obiskovali in Rimljani, ki so se naselili na grškem vzhodu, so se bolj ali manj helenizirali, tudi sami obiskovali igre in vpisovali sinove v gimnazije.³⁸ Cesarji so še pozno v 3. stoletje zlasti v vzhodnih provincah vpeljevali ali potrjevali nove, ker so se zavedali njihovega pomena. Na teh območjih so namreč po eni strani povzdigovale lokalne tradicije in zgodovino, kar je bila protiutež neizogibnemu priznavanju rimske nadoblasti, po drugi strani pa so spodbujale univerzalno kulturno povezanost in – s svojim obredjem – sprejemanje Rima ter cesarski kult.³⁹

Odnos cesarjev do iger je bil različen. Antonín Pij (vladal 138–161 po Kr.), denimo, o njih ni imel visokega mnenja, čeprav je v čast svojega predhodnika Ha-

³⁶ Finley, Pleket, 1976, 113.

³⁷ Finley, Pleket, 1976, 188.

³⁸ Finley, Pleket, 1976, 31, 189.

³⁹ Boatwright, 2000, 95–97.

drijana v Puteolih uvedel igre *Eusebia*.⁴⁰ Leta 145 je pohvalil Vedija Antonina, ker je v Efezu raje polepšal stavbe, kot pa si pridobival minljivo slavo z razdeljevanjem daril, predstavami in tekmovalnimi igrami.⁴¹ Med ljubitelji grških iger pa je bil najrazvpitejši Neron, ki je na njih celo sam nastopal. V Rimu je spodbujal atletiko in leta 60 uvedel "Neronove igre" grškega tipa, omenjene v Tacitovem odlomku: prirejali naj bi jih vsakih pet let, dejansko pa so bile izvedene le dvakrat, leta 60 in 65. Zaradi njih je odprl tudi gimnazij.⁴² Te igre so se zgledovale po olimpijskih, vendar so poleg telovadnega in konjeniškega dela obsegale tudi glasbeno tekmovanje. Uvajanje grških prvin, lastno nastopanje in spodbujanje višjih slojev k nastopom pa je v rimskih senatorskih krogih zbudilo hudo zgražanje, tako da gre ohranjeno negativno podobo o Neronu deloma pripisati prav temu.

Pri svojem navdušenju se je seveda spuščal v ekscese: kot poroča Svetonij, je denimo leta 67 ob obisku Grčije dal organizirati vsa tekmovanja v tem letu, da bi lahko nastopil na vseh; v Olimpiji je dal ob svojem nastopu proti vsaki navadi pripraviti glasbeno tekmovanje in tekmo z deseterovprego.⁴³ Po drugi strani pa je imelo to njegovo nagnjenje tudi pozitivne učinke, saj so arheološke najdbe pokazale, da je gmotno zelo podprl atletiko v Grčiji, v sami Olimpiji pa na primer financiral "klubsko hišo" atletov.⁴⁴ Cesar Domicijan je leta 86 v Rimu prav tako vpeljal štiriletno "kapitolinske igre" po olimpijskem vzoru. Za vlade Hadrijana (117–138 po Kr.), največjega filhelenca med rimskimi cesarji, pa se je razcvetelo veliko lokalnih atletskih prireditev zlasti v mestih vzhodnega Sredozemlja. Hadrijanovo ime se pojavi v nazivih za igre 21 tamkajšnjih mest,⁴⁵ bodisi ker jih je vpeljal, zvišal status že obstoječih iger (igre so lahko dobile oznako "olimpijske" ali "enakovredne olimpijskim/pitijskim")⁴⁶ ali uvedel kako novost. V vzhodnem delu rimske države je v cesarskem obdobju malone vsako mesto uprizarjalo vsaj lokalne igre⁴⁷ in uradnike, ki so vodili igre in gimnazije, so šteli med najuglednejše meščane.⁴⁸

⁴⁰ Boatwright, 2000, 103.

⁴¹ Boatwright, 2000, 98–99.

⁴² Svetonij, *Neron* 12.

⁴³ *Neron* 22–24.

⁴⁴ Spivey, 2005, 197.

⁴⁵ Boatwright, 2000, 94–104.

⁴⁶ Finley, Pleket, 1976, 81, 174–175; Spivey, 2005, 198–199.

⁴⁷ Boatwright, 2000, 94.

⁴⁸ Finley, Pleket, 1976, 31.

Na latinskem zahodu pa se igre grškega tipa nikoli niso zares prijele. Čeprav so jih uvedli za ljudsko zabavo tudi ponekod v Italiji (denimo v Neaplju) in celo v mestu Rimu, jih je prirejala le peščica mest⁴⁹ in tekmovalci so prihajali izključno iz vzhodne, torej grške oz. helenizirane polovice cesarstva.⁵⁰ K tej distanci je – poleg že omenjene razlike med grškimi in rimskimi pogledi in mnenja, da tovrstne igre ne pripomorejo k vojaški sposobnosti – med rimskimi izobraženci prispevala še misel, obravnavana v nadaljevanju: da je kult športa sam po sebi zgrešen.

3. "HITRO TEČI ZNA VSAK ZAJEC"

Na drugi stalni očitak poveličevanju športa – da zanemarja bistvene človeške vrline na račun telesnih – naletimo že v 6. stoletju pr. Kr. pri **Ksenófanu** iz Kolofona, grškem filozofu in pesniku. Elegija, verjetno nastala pred letom 520 pr. Kr., odraža "prvi spopad med duhovnim in krvnim plemstvom v zgodovini grške kulture",⁵¹ saj v njej filozof-intelektualec postavi prvenstvo duha nasproti kultu športnih zmagovalcev. Red, zakonitost in blagostanje ustvarja moč duha, ne pa šport:

Naj si z urnostjo nog na igrišču priteče kdo zmago,
 naj petoboj mu uspè v Zeusovem gaju mordà,
 poleg pisajske vodé⁵² v Olimpiji, najsi rvanje,
 najsi postane prvak v boju bolečem na pest,
 zmaga naj v tekmi težavni, pankration svet jo imenuje,
 naj to slóves mu dá večji v meščanov očeh,
 časten naj sedež dobi, vsem viden, pri letnih agonih,
 javno prehrano celó občina plača mu naj,
 najsi pokloni mu v dar nemara kar celo posestvo,
 naj prinese vse to zmaga njegovih mu konj:

⁴⁹ Boatwright, 2000, 103.

⁵⁰ Finley, Pleket, 1976, 31. V sami Olimpiji je v rimski dobi število zmagovalcev iz matične Grčije padlo na približno eno desetino, medtem ko jih je bilo iz Male Azije okoli 60 odstotkov (Finley, Pleket, 1976, 56).

⁵¹ Sovrè, 1964, 13.

⁵² Piza (ali Pisa) je bila pokrajina blizu Olimpije; po njej je tekla reka Pizes (Pises). Do približno leta 470 pr. Kr., ko so jo Elejci dokončno premagali in si jo priključili, je tekmovala z Elido za lastništvo nad Olimpijo in odgovornost za slovesnosti ter jim nekaj časa dejansko predsedovala. Z imenom Piza v pesništvu večkrat označujejo Olimpijo.

vreden ni toliko, kolikor jaz: ker boljša ko sila
mož ali konj je pa le zmeraj še moja modrost!
Kult le-ta je brez smisla, prav res, in prava krivica
ceniti bicepsa moč bolj kakor znanja zaklad.
Kajti recimo, da res med rojaki je dober atlet kdo,
tak, da pozna petoboj, spreten borivec na pest,
v teku mordà šampijón – ta bojda najtrši je oreh,
kadar se mož v tekmi meri ob môči možá –,
v mestu se ni še zato izboljšal ne red ne postava,
majhna se srenji korist, bome, iz športa rodi:
saj če ob Pisa bregovih atlet pribojuje si zmago,
to ne napolni čez noč praznih nam mestnih skladišč.⁵³

To mnenje se zrcali tudi v mnogih zasmehljivih basnih in anekdotah, ki so krožile skozi stoletja. Že grški basnopolisec **Ezóp** iz 6. stoletja pr. Kr. naj bi vprašal hvalisavega zmagovalca v boksu ali rokoborbi, ali je bil nasprotnik, ki ga je premagal, močnejši. Na odgovor, da seveda ne, je zabrusil, da ni prav nobena čast premagati šibkejšega; zmagovalca bi občudoval, ko bi s svojo spretnostjo premagal telesno močnejšega človeka. Kiniški filozof **Diógen** iz 4. stoletja pr. Kr. naj bi zbodel bahavega zmagovalca v teku z besedami: "Nisi pa hitrejši kot zajec ali srna, in ti najhitrejši živali sta tudi najstrahopetnejši."⁵⁴ Te puščice so bile zvečine splošne, včasih pa merijo tudi na konkretne znamenite športnike, na primer legendarnega atleta Milóna iz mesta Króton v južni Italiji (6. stoletje pr. Kr.). Slovel je po zmagah, velikosti in moči, vendar mu zgodbe pogosto pripisujejo tudi požrešnost in nastopaštvo ter v skladu s tem – kratko pamet.⁵⁵ Ob zgodbi, kako je Milon štiriletnega bika, ki so ga pravkar žrtvovali v Olimpiji, dvignil z oltarja, nesel okoli stadiona in nato v enem dnevu požrl, je **Galen** zapisal: Dokler je bil bik še živ, je njegov duh prenašal njegovo težo veliko laže kot Milon – vendar ni bil nič vreden, tako kot tudi Milonov ne.⁵⁶

⁵³ Prev. Sovrè, 1964, 87–88.

⁵⁴ Finley, Pleket, 1976, 179.

⁵⁵ Finley, Pleket, 1976, 158, 180. Nekaj anekdot našteva Pavzaniias (*Vodič po Grčiji* 6,14,5–6,14,8).

⁵⁶ Finley, Pleket, 1976, 180.

Kritiko športnikov najdemo tudi v ohranjenem odlomku iz **Evrípidove** (5. stoletje pr. Kr.) satirske igre *Avtólik* (*Autólykos*), ki je sicer izgubljena. Ker je šlo za burleskno zvrst in ne poznamo sobesedila, ne vemo, ali je odlomek mišljen resno, toda vsekakor predstavlja očitke, ki so morali biti takrat splošno znani: kritizira nespametno zvezdniško obnašanje, nezmernost in zapravljivost športnikov, ki ima v starosti za posledico revščino, njihovim spretnostim pa očita vojaško neuporabnost. Njegov sklep je enak kot Ksenofanov: priznanje bi zaslužili modri in pravični državljani, ki dobro upravljajo mestno državo.⁵⁷ Podobno kritiko je še mnogo pozneje izrazil **Galen**: čeprav športniki zaslužijo več denarja kot kdor koli, so vsi zadolženi, tako v času svojega aktivnega delovanja kot po upokojitvi – skratka, z denarjem ne znajo gospodarno ravnati in ga uporabiti za časten način življenja.⁵⁸

Evrípidov odlomek in Ksenofanovo kritiko so navajali še v rimskem cesarstvu⁵⁹ in odmeve teh misli najdemo pri **rimskih avtorjih**. Govornik in filozof **Mark Tulij Ciceron**, denimo, se je kot intelektualec v 1. stoletju pr. Kr. pridružil zboru glasov, ki so zasmehovali ali grajali Milona iz Krotóna. Požrešnost in nastopaštvo, ki mu jih pripisujejo anekdote, sta lastnosti, v katerih so filozofsko naravnani ljudje lahko videli nasprotje svojega človeškega ideala. Tako je Ciceron v dialogu *Katon starejši o starosti* (*Cato Maior de senectute*) zapisal: "Katero jadikovanje bi moglo zaslužiti večji prezir kot besede Krotonca Milona? Ko je bil že star in je gledal atlete, kako vadijo na tekaški progi, je baje pogledal svoje roke, se razjokal in dejal: 'Tele so pa že mrtve.' Vendar so manj mrtve kot ti sam, bedak! Kajti nikoli se nisi proslavil s svojimi notranjimi odlikami, ampak s svojim trupom in rokami" (27).

Podobno ironično držo izobraženega Rimljana kaže epigramatik **Lukilij** iz 1. stoletja po Kr. Pisal je v grščini, vendar je živel v Rimu in užival zaščito cesarja Nerona. Skoraj vse njegove pesmi so humoristično pretirane šale na račun različnih človeških tipov, med njimi tudi poklicnih športnikov. Osebe so najverjetneje izmišljene: na to kažejo že imena, ki so bodisi stereotipno vsakdanja (Mark, Avel) bodisi zveneča in zato ironična (Stratofont, Kleómbrot, Milon).⁶⁰ Vendar so epi-

⁵⁷ Nav. v: Sweet, 1987, 122.

⁵⁸ Nav. v: Finley, Pleket, 1976, 188.

⁵⁹ Finley, Pleket, 1976, 187.

⁶⁰ Robert, 1968, 276–277; prim. tudi 198, 204, 205, 209, 222, 232, 246–247 idr. Kleombrot je bilo ime špartanskemu kralju, ki so ga Tebanci kljub številčni premoči njegove vojske leta 371 pr. Kr. porazili pri Levktri. Ime Milon je aluzija na Milona iz Krotona.

grami zaradi izbora tipov in situacij, točne uporabe strokovnih izrazov in posne-manja "resnih", slavlilnih epigramov tako živi, da so jih novodobni raziskovalci pogosto razumeli kot anekdote o resničnih osebah. Tako so vključevali imena Luki-lijevih "junakov" ter opisane dogodke v prozopografije in znanstvene razprave.⁶¹

V Lukilijevih puščicah na športnike izstopata dve temi: norčuje se iz njihove nesposobnosti ali videza. Primeri prve teme so počasni tekač, ki se tako rekoč ne premakne z mesta (*Anthologia Palatina* 11,85), boksar Kleombrot, ki ga tepe žena (*A. P.* 11,79), ali pa boksar Apis, ki so mu nasprotniki iz spopadov postavili spo-menik, ker nikoli ni nikogar poškodoval: "Tukaj borilcu poklicni tovariši grob so nasuli: / Apis ni namreč nikdar rane nikomur zadal" (*A. P.* 11,80).⁶² Pri tem je tre-ba upoštevati, da je boks v antiki veljal za najnevarnejšo izmed "težkih panog" (torej bolj kot rokoborba in celo kot pankratij, kjer so bili dovoljeni zelo nevarni prijemi). Zato je bila posebna in redka odlika boksarja prav v tem, da se je znal izogniti poškodbam. Na ohranjenih seznamih zmagovalcev iz Olimpije je ozna-čen kot *atraumatistos*, "nepoškodovan", zgolj eden.⁶³ Avtor *Vodiča po Grčiji* Pavzá-nias o nekem zmagovalcu v deškem boksu posebej omenja, da je baje premagal tri nasprotnike, ne da bi prejel en sam udarec ali poškodbo,⁶⁴ in tudi Dionov slav-ljenec Melankomas naj bi bil nedotaknjen kot kak tekač.⁶⁵ Lukilijeva zabavljica pa ta kompliment komično obrne na glavo. Dodatna ironija je, da je bilo Apis ime egipčanskega svetega bika in v Egiptu dokaj priljubljeno osebno ime. Egipčani, zlasti Aleksandrijci, so sloveli kot dobri športniki, junak tega epigrama pa v bok-su ne spominja ne na svoje sodržavljane ne na kakega bojevitega bika.⁶⁶

Iz udarcev in poškodb črpa Lukilij svojo drugo priljubljeno temo v zvezi z bok-sarji: norčuje se iz njihove poklicne izmaličenosti. Primer je epigram o boksarju, ki sploh ni več mogel dokazati svoje identitete in je bil zato ob dediščino. Začetek pesmi parodira formulo slavlilnih napisov, vklesanih na podstavkih spomenikov:⁶⁷

Tale Olimpikos, cesar, ki danes je tak, kakor vidiš,
nekdaj imel je še nos, čelo, ušesa, oči.

⁶¹ Robert, 1968, 181, 204, 232, 233, 284–287 idr.

⁶² Prev. I. J. Fridl, v: Grošelj, 2000, 7.

⁶³ Finley, Pleket, 1976, 84; Robert, 1968, 235–236.

⁶⁴ *Vodič po Grčiji* 6,12,6.

⁶⁵ Dion Hrizostom, *Govori* 28,7.

⁶⁶ Robert, 1968, 236–237.

⁶⁷ Robert, 1968, 206–207.

Kadar sprejel je poklic borilca, pa vse je pogubil,
 izmed očetnih dobrin deleža sploh ni dobil:
 brat pred sodniki je namreč pokazal njegovo podobo,
 rekli so: "Tujec je ta, sliki podoben ni nič." (A. P. 11,75)⁶⁸

V takšnih pesmih se kljub komičnemu pretiravanju odraža resničnost boksarskega življenja v antiki. Potrjujejo jo **Galenove** besede, da so tisti, ki vadijo borilne športe, vsi pohabljeni in podobni Homerjevemu opisu Prošenj v *Iliadi* 9,503: "kruljav[i], zgrbljenih lic in s podmurjeno plahim pogledom".⁶⁹ Prav tako jo dokazujejo številni kipi boksarjev in pankratiastov z razbrazdanimi obrazi in "cvečastimi ušesi".⁷⁰ Upodobitve borilcev v helenističnem kiparstvu primerja Spivey kar z "gledališkimi maskami".⁷¹ Obenem pa sta bili seveda zelo močni tudi idealizirajoča likovna umetnost in retorika: Dion je opisal Melankoma (ki se je kot odličen športnik znal izogibati udarcem) kot najlepšega vseh ljudi.⁷² Tako v besedah kot v upodobitvah se je poudarjala lepota atletske razvite postave; celo Herakles, zavetnik športnikov, v gimnazijih rimske dobe ni bil upodobljen kot tradicionalni silak z bikovskim vratom, ampak kot gibek mladenič.⁷³

SKLEP

V antiki, zlasti v Grčiji in na heleniziranem vzhodu, so bile športne tekmovalne igre in vaje cenjene in priljubljene. Ker je bil idealni grški človek "lep in dober", prvi pogoj lepote pa je bila atletske razvita postava, vrednost športnih dejavnosti ni bila le v zabavi za gledalce, ampak tudi v pričakovanem učinku na športnike same. Kritike, ki so opozarjale na razkol med idealom in stvarnostjo, so bile omejene na ozek krog intelektualcev. Olimpijske igre so s svojim nadihom svetosti in starodavnosti obdržale prestiž skozi vso antiko; še v dobi rimskega cesarstva, ko se je korupcija že razpasla celo na drugih svetih igrah, v Olimpiji skoraj ni prihajalo do goljufij.⁷⁴

⁶⁸ Prev. I. J. Fridl, v: Grošelj, 2000, 5.

⁶⁹ O vaji z *žogico*, nav. v: Sweet, 1987, 100. Prevod *Iliade* je vzet iz: Sovrè, 1965, 194.

⁷⁰ Fotografije so npr. v: Finley, Pleket, 1976, 181; Spivey, 2005, 104, 109.

⁷¹ Spivey, 2005, 103.

⁷² Dion Hrizostom, *Govori* 28,5–6.

⁷³ Finley, Pleket, 1976, 189.

⁷⁴ Filostrat, *O atletiki* 45.

Igre so zamrle z zmago krščanstva, ker so bile povezane s poganskimi kulti in v cesarski dobi tudi s čaščenjem cesarjev. Vendar pa je podoba in besedišče iz športnega sveta prešlo v besedni zaklad krščanskih piscev. V književnosti je bilo prisotno že v stari Grčiji; primer je grški dramatik Ajshil iz 6.–5. stoletja pr. Kr., ki v trilogiji *Oresteja* pogosto aludira na pankratij.⁷⁵ Tako Orest v drugem delu trilogije, *Daritev na grobu*, v 489. verzu prosi zemljo, naj izpusti mrtvega Agamemnona, "da vidi boj" [*máche*], in v verzih 497–499 Agamemnona samega: "Pošlji Pravico nama za pomoč [db. "za sobojevnika", *symmachon*] / ali v plačilo daj enak prijem [*labé*], / če hočeš, da po padcu boš zmagavec!"⁷⁶ Izrazje iz tekem in gimnazijev pa je prav tako zaznamovalo duhovno in časovno zelo oddaljena pisma krščanskega apostola Pavla. Tako Pavel v Prvem pismu Korinčanom primerja svoje odpovedovanje zaradi evangelija z odpovedovanjem športnika: "Mar ne veste, da tisti, ki tečejo na tekališču, res vsi tečejo, da pa le eden dobi nagrado? Tako tecite, da jo boste dosegli. Vsak tekmovalec pa se vsemu odreče, ôni, da prejmejo venec, ki ovne, mi pa nevenljivega. Zato jaz ne tečem kar na slepo, ne bojujem se, kakor bi mahal po zraku. Nasprotno, trdo ravnam s svojim telesom in ga usužnjujem [...]" (9,24–27).

Najznamenitejše takšno mesto pri Pavlu je morda odlomek v Drugem pismu Timóteju: "Dober boj sem izbojeval, tek dokončal, vero ohranil. Odslej je zame pripravljen venec pravičnosti, ki mi ga bo tisti dan dal Gospod, pravični sodnik" (4,7–8). A tudi drugi krščanski pisci so prenašali izraze iz športa na kristjane: v poznejši cesarski dobi, ko so slednji nemalokrat končali v arenah, so krščanski apologeti kot Tertulijan ali Pavlin mučence pogosto označevali kot "Kristusove atlete".⁷⁷ Tako se je metaforika športa kot mukepolnega prizadevanja za ideal nadaljevala še v krščansko književnost.

BIBLIOGRAFIJA

- Boatwright, M. T. (2000): *Hadrian and the Cities of the Roman Empire*, Princeton.
Bradač, F. (1968): *Tacit: Anali*, prevod, Maribor.
Finley, M. I., Pleket, H. W. (1976): *Die Olympischen Spiele der Antike*, Tübingen.
Gantar, K. (1980): *Pindar*, Ljubljana.

⁷⁵ Segal, E.: "Foreword", v: Sweet, 1987, vi.

⁷⁶ Prev. Sovrè, 1963, 171, 172.

⁷⁷ Spivey, 2005, 204–205.

- Grošelj, N., ur. (2000): *Zbadljivke po antično: izbor grških in rimskih epigramov*, Ljubljana.
- Kocijančič, G. (2004/2005): *Platon: Zbrana dela*, 2 zvezka, prevod, Celje.
- Robert, L. (1968): "Les épigrammes satiriques de Lucillius sur les athlètes: parodie et réalités", v: *L'Épigramme grecque*, Vandoeuvres-Genève, 179–291.
- Sovrè, A. (1963): *Aishilos: Oresteia*, prevod, Ljubljana.
- Sovrè, A. (1964): *Starogrška lirika*, Ljubljana.
- Sovrè, A. (1965): *Homer: Iliada*, prevod, Ljubljana.
- Spivey, N. (2005): *The Ancient Olympics*, Oxford.
- Sweet, W. E. (1987): *Sport and Recreation in Ancient Greece: A Sourcebook with Translations*, New York in Oxford.